

ROUWBORDEN IN DE DORPSKERK VAN WITMARSUM

Hebben er in de kerk van Witmarsum rouwborden gehangen? Die vraag kan je je stellen. In het boek "Friezen uit vroeger eeuwen" van Hessel de Walle wordt op de pagina's 922 t.m. 929 een opsomming gegeven van de grafstenen binnen de kerkmuren, van opschriften op lepels, ander zilver en rouw- of memorieborden, die aan de kerkmuur gehangen hebben vóór 1796. Als je nu de kerk binnenkomt ontbreken deze borden aan de muur.

Welke borden hebben hier dan gehangen? De volgende personen komen op de borden voor en het valt op dat ze allemaal uit dezelfde familie komen. Er is daarmee nog iets anders aan de hand, want deze personen behoorden niet tot de staatskerk van toen, dat is de Gereformeerde kerk. Zij waren bij de reformatie van 1580 katholiek gebleven. Ze waren tevens verwant aan de katholieke adellijke families in Friesland, zoals de Cammingha's, Emingha's en Roorda's.

De volgende personen hadden een rouw- of memoriebord in de kerk:

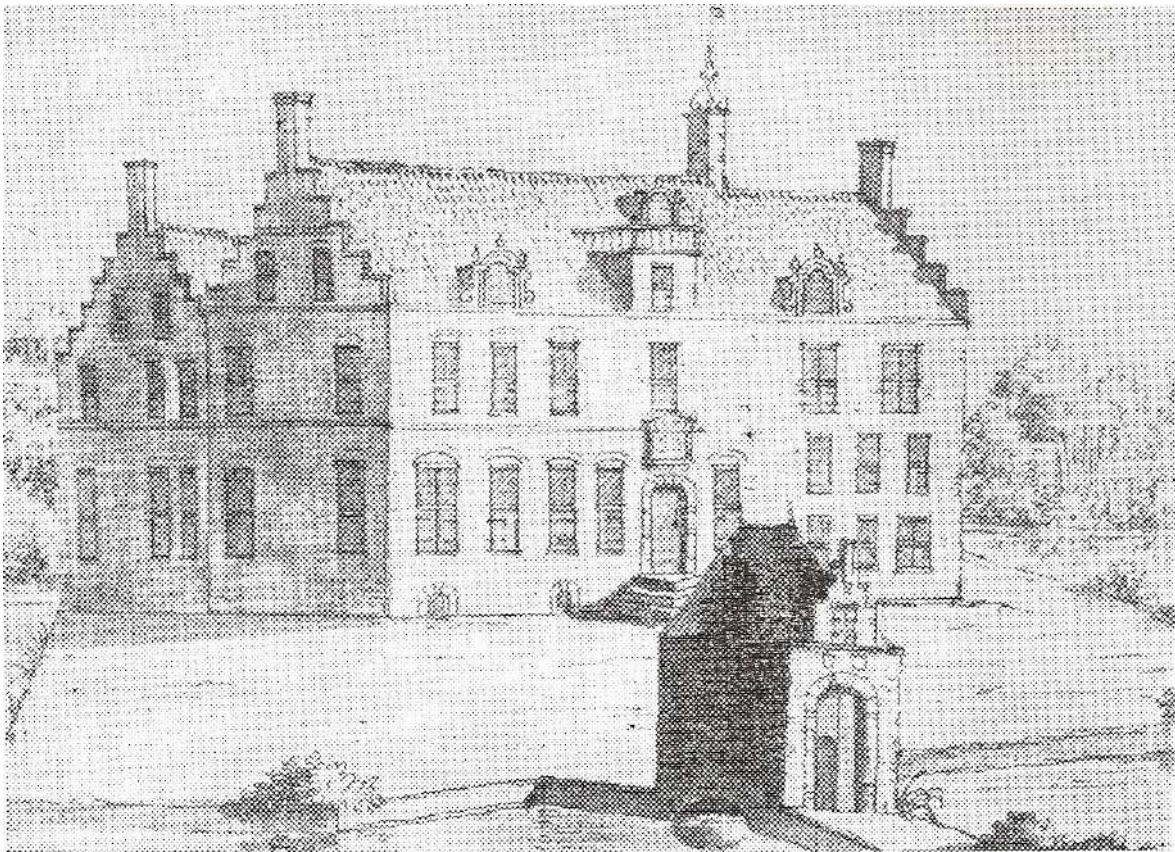
1. Jr. Tiberius Clant (nr. 6886 in het Boek van De Walle) pag. 923/924
2. Jr. Adolph Clant (nr. 6898) pag. 926
3. Jr. Phib(e) van Aggama (nr. 6902) pag. 926
4. Jr. Petrus van Aggama , obiit 10 april 1685, aet(atis) 52; (nr. 6904) pag. 926
5. Adolphus Sixtus Clant, obiit 1678 , (nr. 6906) pag. 927
6. Phil(ippus) Jos. Clant , overleden 1690, (nr. 6910) pag. 927
7. Rud(olph) Clant, overleden in 1690, oud 2 jaren (nr. 6912) pag. 927
8. Catharina van Aggama, ob(iit) 1693, (nr. 6913) pag. 927
9. Beatrix Maria Clant, geboren Cathuis, ob(iit) 1728 (nr. 6919) pag. 928
10. Petrus Adolphus Valerius Aggama van Clant, ob(iit) 1732, (nr. 6922) pag. 928

De woorden obiit en aetatis zijn Latijn en betekenen respectievelijk "overleden" en "in de leeftijd van", afgekort tot ob. en aet.

Zeven borden van de familie Clant en drie van de adellijke familie Van Aggama. Het is duidelijk dat deze twee families door huwelijksverbintenissen aan elkaar verwant waren. De familie Clant kwam uit Groningen en de Groninger Ommelanden. Maar wie was de familie Van Aggama?

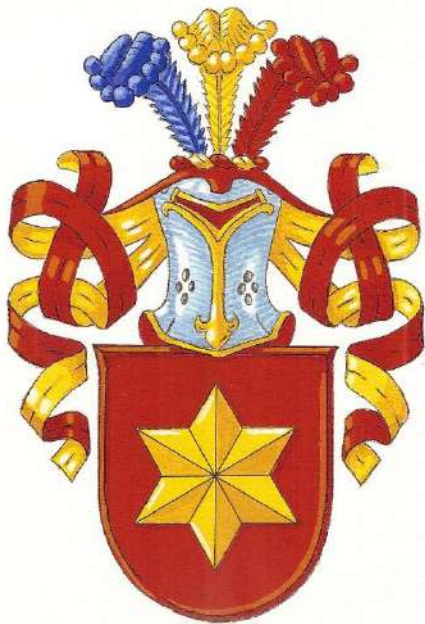
De familie Van Aggema woonde sinds het begin van de 15de eeuw in Witmarsum en wel op het slot op de Kampen (nu een boerderij). Ik weet nog dat in mijn jonge jaren de heer Douwe Deinum gloedvol kon vertellen over de Aylva's en de Aggama's en hoe deze twee families aan elkaar verwant raakten. Het was in de tijd van de Schieringer en Vetkoper twisten, in de 14de en 15de eeuw. De Aylva's behoorden tot de Schieringer partij terwijl de familie Walta of Van Walta tot de Vetkopers behoorde. De familie Van Walta woonde te Schraard en ook de Aylva's hadden daar een stins. Ze waren zogezegd aartsvijanden. Tot er een vonk oversloeg tussen Alef van Walta en Ints of Ynts van Aylva. Van een huwelijk kon natuurlijk geen sprake zijn. Maar toen Alef zijn "gehate" naam Van Walta liet varen en zich naar zijn grootvader Agge, Van Aggama ging noemen, kon het huwelijk doorgaan. Of dat zo echt is geweest, is natuurlijk niet meer na te gaan, maar de naamsverandering is wel verklaarbaar uit de partijenschappen. Zijn grootvader Agge van Walta had op de Campen al een stins laten

bouwen. Gelukkig hebben we een afbeelding van dat slot uit 1723. Een dubbel huis met trapgevels en een poort voor het stinsterrein. Het slot keek uit op het buurdorp Pingjum. Eigenlijk lag het op een kwelderwal van de Marneslenk, die zich een weg baande vanuit de Waddenzee tussen de dorpen Witmarsum en Pingjum door naar Bolsward toe. Het jonge paar Alef en Ints gingen wonen op het slot op de Campen, dat spoedig daarna Aggama State ging heten. Hun nageslacht heeft eeuwen lang op dit slot gewoond. Het werd geroemd om zijn tuinen en aanplant van bomen. Nu zijn er alleen maar de grachten van over. Het slot lag aan de Pingjumervaart en het stinsterrein bestond uit twee delen: Het terrein waar de stins of state stond en ernaast het terrein voor de vruchtbomen, de appelhof. Er omheen de grachten. In mijn jeugd schaatsten we daar heel graag wanneer er ijs lag. Van de glorie van deze state is niets meer over. Zelfs de prachtige kop-hals-rompboerderij, die op het stinsterrein was gebouwd is er niet meer. De familie Van Aggama heeft hier gewoond van het eind van de 15de tot het begin van de 18de eeuw.

Het slot op De Campen, Aggama State. Getekend door Jacobus Stellingwerf in 1723

- I. **Alef van Aggama en Ints van Aylva** kregen één zoon, die naar zijn grootvader aan vaders kant, Pieter werd genoemd. Beide echtelieden zijn tussen 1495 en 1505 overleden.
- II. **Pieter van Aggama**: geboren op de Campen. Na de strijd van de Schieringers en Vetkopers raakte Friesland onder de Saksische heersers in een rechtvaardiger samenleving en ging Pieter de naam van zijn voorvaderen weer voeren. Hij noemde zich voortaan Aggama van Walta. Zijn vader Alef had een wapen aangenomen dat geheel verschilde van dat van de Walta's. Hij voerde in rood een gouden zespuntige ster. Heel eenvoudig.

Aggama
van Witmarsum

Pieter ging na zijn naamsverandering het familiewapen uitbreiden met het wapen Walta, in blauw drie zilveren ruiten en combineerde dat met de gouden ster in rood. Voorts werd aan de wapenfiguren de Friese halve adelaar toegevoegd, die hier door 50% van de eigenerfde boeren en de adel werd gevoerd. Vele adellijke families wierpen deze adelaar uit hun wapen, toen die zo algemeen werd.

Wat was nu de betekenis van deze wapenfiguren? De meeste wapens van de Friese adel hadden een

religieuze achtergrond. In de katholieke middeleeuwen was men zich sterk bewust dat men de bijstand van God in hun leven nodig had en men tooide zich gaarne met de symbolen uit de kerk. Het zullen ongetwijfeld geestelijken zijn geweest, die de edelen en boeren hebben geholpen met het ontwerpen van hun wapens. De zespuntige ster werd wel de "Leidster" genoemd of "de sterre der zee", een symbool van Maria, de moeder van Jezus. Je zou hem kunnen vergelijken met de Poolster, het vaste punt in het heelal, waar al de sterrenbeelden omheen draaien. Als zodanig is de ster ook een beeld van Christus. Denk maar aan de ster van Bethlehem. Meestal staat deze ster in Friese wapens van goud op een blauwe achtergrond.

Aggama van Walta

De zilveren ruiten hebben te maken met de rechtspraak. De ruiten zijn de punten van de speer van de gerechtsdienaar, die het (dood)vonnis moest voltrekken aan misdadigers. De ruiten zijn van zilver om de zuiverheid van de rechtspraak te symboliseren. Zijn de ruiten rood, dan is het vonnis voltrokken. De adel maakte aanspraak op het grietmansambt dat voornamelijk de rechtersfunctie inhield. De grietman sprak recht in de grietenij samen met twee bijzitters. Dit ambt werd beurtelings vervuld door edelen of eigenerfde boeren. De Friese halve adelaar is eigenlijk geen familiesymbool. Het is een rechtssymbool dat met het grietmansambt te maken had. Men sprak hier recht uit naam van de keizer (de keizer van het Heilige Roomse Rijk, waar Friesland deel van uitmaakte). De adelaar is de helft van 's keizers dubbelkoppige adelaar. Deze adelaar kan men nog zien in het wapen van de Hanzestad Bolsward. Met het afbeelden van de halve adelaar wilde men uitdrukking geven aan het recht dat men

had op het grietmansambt.

Pieter wordt in 1515 genoemd bij de heerschappen die Karel V huldigen. Karel maakte aanspraak op Friesland. Toen de Saksische Hertog Friesland aan Gelderland had verkocht (alsof een land handelswaar is) en deze zijn macht hier niet kon vestigen, heeft Karel van Gelre zijn rechten op Friesland aan Karel V verkocht, die het land in 1525 aan zich onderwierp. Pieter is twee keer getrouwd geweest:

1. Met Bauck Sybrensd. van Sierdsma. Zij is op 31 augustus 1510 in Witmarsum overleden en in de kerk begraven.

2. Met Jets Sydsdr. van Eminga. Zij is op 28 april 1554 overleden en eveneens in de kerk van Witmarsum begraven. Zij is 16 jaar weduwe geweest. Pieter is op 24 juli 1538 in Witmarsum overleden en in de kerk begraven. Het opschrift van de steen is: **“Int iaer MVC en XXXVIII de XXIII iuly sterf de ..... Pieter va Aesgama en Ao 31 August MVC en X sterf Bauck Syrsma sy wyf en Ints Eminga die eerbare Wod? Sy wyf sterf Ao MCLIIII de XXVIII april.”** Het woord Wod zal ongetwijfeld slaan op haar weduwenstaat.

Pieter en Jets krijgen 6 kinderen:

1. Syds van Aggama; volgt III-a
2. Alef van Aggama; overleden 27 jan. 1572 en begraven te Witmarsum.
3. Bauck van Aggama; gehuwd met Pier van Burmania.
4. Pieter van Aggama; volgt III-b.
5. Ynts van Aggama; gehuwd 1. met Feye van Goslinga, en 2. met Worp van Tjaerda.
6. Syt van Aggama; gehuwd met Feye Ballingh. Zij behoorden in 1581 tot de Rooms

*Juffrou Syts Aggema
Conscr. Ex. nr. 74*

Katholieke ballingen, die Friesland (tijdelijk) verlieten om hun geloof. Van deze ballingen is een lijst opgemaakt met wapens, de Conscriptio Exulum, het oudste wapenboek van Friesland. Syt staat hierin met een afwijkend wapen: Naast de Friese halve adelaar in rood drie zilveren ruiten, geplaatst 2 boven en 1 beneden. Opmerkelijk, want haar vader droeg de gouden ster op rood. Zij voert dus op de wapenkleur van haar vader de zilveren ruiten van haar voorgeslacht Walta. Syt is overleden op 4 februari 1587 en in de kerk van Witmarsum begraven. Haar naam staat op dezelfde steen als haar broer Alef. Pieter Ballingh, haar zoon en Jetske Ballingh, haar dochter liggen in datzelfde graf. Waar Feye begraven is, is onbekend.

III– a. Syds van Aggama; in 1555 staat hij als student te Keulen ingeschreven onder de naam Sixtus van Aggama. Hij is gehuwd met Ath Ulckesdr. Douma van Oenema. Het paar woonde blijkbaar te Britswerd of in de buurt daarvan, want daar zijn ze beiden in de kerk begraven. Hun grafschrift luidt: **“Ao 1573 de 13 december sterf de eedelen duechtsame iuffrow Ath va Oenema. Ao 1588 de 18 iulij is in den heere gerust de eedele eerenf Sijds va Aggema.”** Zij hadden één dochter:

Ath van Aggama; geboren ca. 1573 en overleden 16 mei 1619 te Schettens en aldaar in de kerk begraven. Ath is gehuwd met Sybren van Osinga, geboren ca. 1563 en

overleden 4 november 1623 te Schettens en aldaar begraven. Sybren van Osinga was grietman van Wonseradeel van 1596 tot 1623. Hun grafscrift luidt: **“Ao 1619 de 16den maii sterf d[edele] eerbare en duegdenricke iuffrou Atke va Aggama out 46 iare so gy benyt de corte tyt die ick heb geleeft fliet iolijt sonder respit u tot Godt begeeft. Ao 1623 den 7en november sterf den [edelen] eerentphesten ior Sibrandt van Osinga in leven grietman en dickgraef over Wonseradeel ende gedepeterde staet va Frieslant out 60 iaer.”**

III-b Pieter Aggama van Walta; hij staat als Petrus Aggama in 1557 als student ingeschreven aan de universiteit van Keulen en in 1560 in Orleans. Het onderwijs aan de universiteiten in die tijd werd gegeven in het Latijn. Zodoende kon men overal in Europa studeren als men die taal beheerste. Het was ook de taal van de katholieke kerk, dus men was ermee vertrouwd. Pieter is gehuwd met Eelck Minnesdr. van Eminga. Waarschijnlijk een nichtje van hem. In ieder geval een familielid. Ook zijn moeder was een Eminga. Pieter is overleden op 26 juni 1601 en begraven in de kerk van Witmarsum. Eelck is overleden op 13 maart 1634 en naast haar man bijgezet. Het grafscrift luidt: **“26 juni 1601 Pieter van Aggama ; 22 apr 1610 Jetske van Aggama ; 13 mrt 1634 Eelck van Eemingha.”** Dit echtpaar kreeg drie kinderen:

1. Jets , geboren ca. 1600 en overleden 22 april 1610, begraven in het graf van haar ouders.

2. Alef , volgt IV

3. Pieter , ongehuwd overleden ca. 40 jaar oud.

van Eminga

IV Alef Aggama van Walta ; Hij is gehuwd te Franeker voor het gerecht op 7 juni 1628 met Catharina van Eminga, dochter van Pybe van Eminga en Perk van Roorda (uit de familie Roorda van Tzummarum). Als men voor het gerecht trouwde dan behoorde men niet tot de staatskerk, maar was men katholiek, mennist of remonstrant. Deze familie is katholiek gebleven en trouwde met katholieke adellijke personen. De ouders van Catharina woonden op de Roordaburcht onder Franeker, gelegen aan de Harlinger Trekvaart. De Roordaburcht was een imposant gebouw met een enorme schoorsteen op het dak. Dat leek wel op een toren. De bewoners waren katholiek en stelden hun stins ter beschikking van de katholieke gemeenschap om daar diensten te houden. We

kunnen dus wel zeggen dat dit een katholieke schuilkerk was. Er kwam dan regelmatig een priester langs om de mis op te dragen in de burchtkapel, waarbij parochianen uit

Franeker en omgeving aanwezig konden zijn.

Voor de burcht stond een poort, die pas in 1630 gebouwd was. Misschien wel een vervanger voor een ouder exemplaar. Het bijzondere van deze poort is, dat de gevelsteen bewaard is gebleven en in 2005 is gerestaureerd. Het is de kleinzoon van Pibe en Perk van Eminga geweest, die de eerste steen van de poort heeft gelegd en dat gebeuren is vastgelegd in de gedenksteen in de poort.

De Roordaburcht onder Franeker.

De Latijnse tekst luidt: ***“Porta haec Anno 1630 a Parchia de Roorda vidua Nob: (ilis) Pibonis ab Emingha auspicato coepta, iacto fundamento a Pibone de Aggama annali puero praedictae Roorda nepote porro extracta et in hanc formam perducta est.”***

Vertaald: “Deze poort die Parchia van Roorda, de weduwe van de edele Pibo van Emingha, in het jaar 1630 begon te bouwen, nadat de eerste steen was gelegd door de jeugdige Pibo van Aggama, een kleinzoon van genoemde Roorda, is onlangs opgetrokken en in deze vorm voltooid”. Alef Aggama van Walta is overleden in 1690/'91 en Catharina in 1675. Ze liggen niet in de kerk van Witmarsum begraven. Het echtpaar kreeg 9 kinderen: (niet op volgorde)

V-1 Pieter Aggama van Walta; geboren ca. 1633 en overleden 10 april 1685. Was gehuwd met Maria Pybesdr. van Wytsma. Zij was een dochter van Pybe van Wytsma en Teteke Jarges. Zij was erfdochter op Alma tot Bedum. Pieter noemde zich na zijn huwelijk Heer van de Kampen tot Wytmarsum, van Alma en Rensema, Jonker en Hoveling op de Meeden. Alma komt duidelijk uit het bezit van zijn vrouw. In 1662 is Rensema of Rensuma onder Uithuizermeeden een adellijke woonstee. Er bestaan aantekeningen uit dat jaar van gebrandschilderde ruitjes; de onderschriften geven de namen van Petrus ab Aggama Wytmarrensis en zijn vrouw Maria van Wytsma van Alma. Rensema zou afkomstig zijn van zijn vrouw via Teteke Jarges, de moeder van Maria van Wytsma. Na de dood van Petrus van Aggama kwam de borg Rensema aan zijn dochter Tecla Maria. Kind:

1. Tecla Maria Aggama van Walta Volgt VI-1.

V-2 Electa Catharina Aggama van Walta; geboren 1662, overleden 21 febr. 1693 en begraven te Witmarsum. Ze had een rouwbord in de kerk. Ze is in Bolsward in ondertrouw gegaan voor het gerecht op 16 juli 1687 en gehuwd te Witmarsum op 31 juli van dat jaar met Adolphus Sixtus Clant. De familie Clant kwam uit de Groninger Ommelanden. Waarschijnlijk kwam hij van de Hanckemaborg te Zuidhorn. Adolphus Clant is volgens het rouwbord dat in de Witmarsumer kerk van hem heeft gehangen, overleden in 1678, maar dat kan nooit waar zijn als hij in 1687 is gehuwd. Dat jaartal is dus fout. Bij zijn huwelijk was hij 52 jaar oud en is dus in 1635 geboren. Hij moet ergens tussen 1695 en 1700 zijn overleden, misschien wel in 1698. Op 20 november 1694 wil hij twee boerderijen verkopen, te Oosterend en te Hitzum, om zijn schulden te kunnen betalen. Adolphus en Electa Catharina kregen drie kinderen: **Petrus**, die zich Aggama van Clant gaat noemen en een rouwbord in de Witmarsumer kerk had. (Volgt VI-2) ; **Valerius** en **Roeliske** .

V-3 Catharina Aggama van Walta; geboren 28 april 1643; overleden 20 maart 1708; gehuwd te Leeuwarden voor het gerecht op 11 jan. 1662 met Jan van Loo, afkomstig uit Wanswerd, geboren ca 1627, overleden 1690, zoon van Boudewijn van Loo en Catharina Wissema.

V-4 Sybrand Albertus Aggama van Walta; overleden vóór 1690.

V-5 Frouck Aggama van Walta; jong gestorven.

V-6 Jetske Aggama van Walta; overleden vóór 1690.

V-7 Eelck Aggama van Walta; jong gestorven.

V-8 Pybe Aggama van Walta; overleden 1666. Hij had een rouwbord in de kerk van Witmarsum en was de legger van de eerste steen van de poort van de Noordaburcht.

V-9 Sixtus Aggama van Walta; geboren ca. 1630/'40; overleden 16 maart 1660 te Mechelen en aldaar begraven. Waarschijnlijk was hij daar student aan de universiteit.

VI-1 Tecla Maria Aggama van Walta; overleden na 1728; gehuwd 1. voor het gerecht van Wonseradeel op 4 juli 1689 met Lolle van Ockinga en 2. In 1697 met Wybrandus de Laignier, afkomstig uit Leeuwarden. Tecla en Lolle kregen één zoon, die in 1694 overleed. In 1695 verkocht Tecla de borg Rensema (bij Uithuizermeeden) annex schuur met ruim 40 grazen

binnendijks en vijf heemsteden ten zuiden van de oude dijk, met kelder en gestoelte in de kerk, met singels, grachten, geboomten, heerlijkheden en gerechtigheden, aan Mello Alberda van Menkema. De opbrengst was 18.500 gulden.

VI-2. Petrus Aggama van Clant; eigenlijk is dit geen Aggama meer maar een Clant. Hij is gehuwd met Beatrix Maria Cathuis. Petrus is overleden op 1732 en Beatrix in 1728 en beiden hadden een rouwbord in de Witmarsumer kerk. Zij hebben waarschijnlijk op Aggamastate gewoond. A. Algra schrijft in zijn boek "De historie gaat door het eigen dorp", deel I op pag. 180: "De laatste Aggama is, voor zover ik kon nagaan, Pieter geweest, die door huwelijk ook bezittingen in Groningen kreeg en zich deswege noemde: Heer van De Kampen tot Wytmarsum, van Alma en Rensema, Jonker en Hoveling op de Meeden." (Zie onder V-1)

Met de tien kinderen van Alef Aggama van Walta en Catharina van Eminga, waarvan de mannelijke nakomelingen geen nageslacht hebben gekregen, houdt het geslacht Aggama

van Walta op te bestaan.

Algra schrijft: "Het huis is na het uitsterven van de Aggama's gekomen aan de familie Clant, die nu de naam Aggama er maar bijnaam en het was Jhr. Petrus Adolph Valerius Aggama van Clant, die met Anne Holbes de Boer van Workum opdracht gaf in 1715 het goed op te meten. Het besloeg 63 pondemaat en 10 ijnzen

(1 pondemaat was 12

De boerderij Aggama-State in de 50er jaren van de 20ste eeuw ijnzen).

In 1728 staat Aggama-state ten name van Reintje A. de Boer, weduwe van Gaastra te Workum. De opmeting zal dus in verband hebben gestaan met een verkoop aan de familie De Boer.

In de Patriottentijd (eind 18de eeuw) woonde er Frans de Boer, die een groot voorstander was van de Franse ideeën. Hij moest in 1787, toen de Prinsgezinden dank zij de Pruisische hulp weer de bovendrijvende partij werden, de vlucht nemen en zijn bezit werd verbeurd verklaard en verkocht. In 1791 werd het adellijk slot "De Campen" te koop aangeboden en het volgende jaar werd er boelgoed van meubels, schilderijen, een honingpers, een padegge

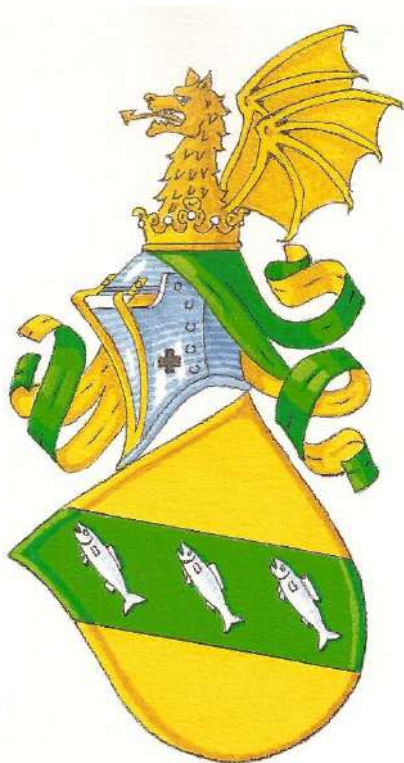
en een schoffelploeg. De Boer keerde met de Franse bevrijders terug en werd in ere hersteld. Of hij daarmee zijn goed terugkreeg blijft in het ongewisse.

Na afbraak van het slot werd er een kop-hals-rompboerderij gebouwd. Het slot dat met het front naar Pingjum stond en er destijds prachtig uitzag, kon roemen op veel geboomte en heerlijke tuinen.

Thans is ook de oude boerderij vervangen door een moderner exemplaar, maar de grachten getuigen nog van de oude glorie.

Rouwborden

Om terug te komen op het begin van dit artikel: er hingen rouwborden in de kerk van Witmarsum. Allemaal van twee families, de familie Aggama van Walta en Clant. Opmerkelijk,

Clant

want er woonden andere edele families in het dorp als de Van Aylva's. Hadden zij geen rouwborden in de kerk en waren er geen borden van de Hobbema's? Vragen waar we geen antwoord op zullen krijgen, of het moet opduiken in de archieven.

Waar dienden die rouwborden voor, waar werden ze gemaakt, en hoe zagen ze eruit? Vragen waar we wel antwoord op kunnen geven. De heer Douwe Jan van der Meer, genealoog en heraldicus, heeft in het boek over de rouwborden van Friens een antwoord op deze vragen gegeven:

“De binnenmuren van de kerk, waarop in de Roomse tijd vaak afbeeldingen van heiligen of bijbelse taferelen waren geschilderd, werden na 1580 gewit. Maar al spoedig vond men deze witte muurvlakken kaal. Er werden soms bijbelteksten op geschilderd en soms lieten predikanten er hun naam en familiewapen op afbeelden, zoals te Dantumawoude. Maar ook vonden soms belangrijke gebeurtenissen vermelding op een bord, dat aan de kerkmuur werd opgehangen, zoals te

Boksum en te Blessum naar aanleiding van de Slag bij Boksum in 1586. En heel vaak werd er een bord met de Tien Geboden of een predikantenlijst vastgenageld. Al heel spoedig na 1580 kwamen er herinnerings- of memorieborden voor plaatselijk bekende personen. Maar dan moesten zijn of haar nabestaanden hiertoe wel het initiatief nemen, de kosten van een en ander op zich nemen en een flinke som geld in de kerkenkas deponeren. Een dergelijk herinneringsbord aan de kerkmuur noemde men een ‘wapen’. Tegenwoordig spreken we over een rouwbord, wanneer het een wapenschild met zijn aankleef en een doodsbericht betreft. Heeft het bord veel grotere afmetingen, zuilen of pilasters en bovendien de kwartierwapens van de overledene, dan spreken we van een rouwkas. (Of er rouwkassen in

de Witmarsumer kerk hebben gehangen is onzeker. Qua tijd zou het kunnen, want de kassen in de 18de eeuw zagen er veel bombastischer uit. Ze waren zeker niet eenvoudig)

Het gebruik van het rouwbord

Na het overlijden van een belangrijke persoonlijkheid, iemand van adel bijvoorbeeld, lieten diens erfgenamen een rouwbord vervaardigen. Dit werd dan in donkere kleuren geschilderd. Hierop werd het familiewapen aangebracht. Onder dit wapen werd vervolgens een witte ondergrond gemaakt, waarop met zwarte letters, de naam, de overlijdensdatum en veelal de ouderdom van de overledene werden aangebracht (de aankleef genoemd).

Tussen het overlijden en de begrafenis verliepen soms wel veertien dagen. In dat tijdsbestek kon het rouwbord klaargemaakt worden. Op de dag van de begrafenis werd door een wapendrager (een soort heraut dus) het bord voor de lijkstaf uitgedragen. Na de begrafenis werd het bord een tijdlang aan de poort of het woonhuis van de overledene opgehangen. Na verloop van tijd werd het rouwbord van de poort genomen en kreeg het een plaats in de kerk. Vermoedelijk nadat de rouwtijd afgelopen was. In praktijk was het mogelijk om een ruitvormig rouwbord in de begrafenisstoet mee te dragen, maar met een veel grotere rouwkas was zulks onmogelijk. Wellicht voerde men dan enkel het geslachtswapen mee. Over de praktijk worden we enigszins ingelicht door een bepaling in het testament van dr. Henricus van Popta (overleden in 1712). Popta ordonneerde: 'sullende oock mijn waepen voor mijn lijck voorgedraegen worden en dan opgehangen in de kerck tot Marssum met mijn naem, waepen en sterffdach'. Maar ook in de Galileeërkerk te Leeuwarden, waar Popta in een familiegraf werd begraven, moest een rouwbord worden opgehangen, namelijk 'boven off omtrent mijn grafsteen'. Dit laatste bord hangt momenteel in de hal van het Poptaslot te Marssum.

De wijze van uitvoering:

In de 17de eeuw waren de rouwborden ruitvormig. Ze werden opgehangen aan de punt van de ruit. In de regel waren de wapens op de borden voorzien van helm, dekkleden (een samenstel van krullende bladeren) die de gekleurde mantels van de ridders symboliseerden. Boven op de helm het helmteken. Het krulwerk van het dek- of helmkleed vulde de lege ruimten op het rouwbord esthetisch op.'

Er kwamen ook rouwborden voor met alleen het gekroonde wapen met aankleef (= de witte banderol met de gegevens). Verder wapens met eromheen 'grassprietten' in goud. Wat houdt dat in? Dat is symbolisch op te vatten. In 1 Petrus 1 vers 24 en 25 staat: *"Alle vlees is als gras en al zijn heerlijkheid als een bloem in het gras; het gras verdort en de bloem valt af, maar het woord des Heren blijft in der eeuwigheid."* Dit verduidelijkt deze voorstelling. Voorts ziet men ook wapens met aan beide kanten gekrulde linten, die de hoeken van het bord opvullen. Dit heeft verder geen betekenis dan alleen een esthetische.

Wie vervaardigde de borden?

Het vervaardigen van een rouwbord was niet het werk van één man. De schrijnwerker of timmerman zorgde voor de planken en de lijst en de schilder maakte er tenslotte met verf en verguldsel een mooi geheel van. De familie kon aangeven hoe men het wilde hebben: het

hele wapen met helm, helmkleed en helmteken, of alleen het schild met kroon en bijbehorende versiering. Er waren zeker in de hoofdsteden van de provincies ateliers waar borden en in de 18de eeuw de rouwkassen, werden vervaardigd. Ze werkten met sjablonen en daarom zie je ook overeenkomsten met borden in andere kerken.

Hoe hebben de borden in Witmarsum er uit gezien?

Daar is een eenvoudig antwoord op te geven: dat weten we niet. We kunnen echter, gezien de overeenkomsten van rouwborden in de provincie een keus maken uit de diverse uitvoeringen. Zo heb ik voor het bord van Jr. Petrus van Aggama gekozen voor een totale uitvoering van het wapen. Voor zijn broer Phibe van Aggama het schild met een parelkroon, rustend in een grijze barokcartouche en aan weerszijden een gouden lint. Het bord voor Catharina van Aggama (eigenlijk Electa Catharina) toont ons het vrouwenwapen Van Aggama tezamen met het wapen Clant in een ovaal schild en vanuit de aankleef gouden grassprietten aan weerskanten. Boven op het wapen een regentenkroon, zoals men in die tijd gewoon was om op het wapen te plaatsen. Haar man, Adolphus Sixtus Clant heeft een identiek bord, alleen is de vorm van het schild anders. In de 16de eeuw was het vrouwenwapen ruitvormig en voor ongetrouwde adellijke vrouwen bleef die vorm tot in onze dagen gehandhaafd. Voor gehuwde vrouwen veranderde het ruitvormige schild in een ovaal schild, waarin aan de linkerzijde (heraldisch rechts) het wapen van haar echtgenoot werd geschilderd. Aan de rechterkant (heraldisch links) kwam dan haar eigen geslachtswapen. Zo zien we dat bij Catharina van Aggama uitgebeeld. De Friese halve adelaar is hierbij weggelaten. Hierboven werd al uitgelegd dat dit eigenlijk een ambts- en niet een familiesymbool is.

Zo zouden de borden er uit gezien kunnen hebben. Deze uitvoering wil een herinnering zijn aan de periode vóór 1795. Toen de Franse troepen de Nederlanden veroverden en de stadhouder moest vluchten om zijn leven en dat van zijn gezin te redden, werd hier de Bataafse Republiek uitgeroepen. De Prinsgezinde regenten werden overal vervangen door Patriotten. Er was hier dus sprake van een totale omwenteling. De herinnering aan de gehate regenten moest worden uitgewist met wortel en tak. In 1796 werd er een decreet uitgevaardigd in de grietenijen en steden in Friesland waarin stond dat al degenen, die in de verschillende kerken 'eenige eigendom van wapens (rouwborden dus) , hangende aan de muren of geschilderde op de glaasen, mitsgaders alle zoodanige Tekenen en Wapens die minkundige verkeerde denkbeelden, aangaande de gelijkheid van de mensch in zijn natuurrecht kunnen inboezemen' deze weg te nemen. Gebeurde dit niet, dan moesten de kerkbesturen zorgen dat de tekenen van ongelijkheid (waaronder ook de wapens en titulatuur op grafstenen) werden weggenomen of verwijderd. Ik noem dit de tweede beeldenstorm. We mogen aannemen dat de eigenaars van de toen nog bewoonde states en buitenhuizen de rouwborden een veilige plaats in hun huizen hebben gegeven. Na het vertrek van de Fransen zijn in een aantal kerken de 'tekenen van ongelijkheid' teruggekeerd. Toch is er veel verloren gegaan. In de kachel verdwenen? De borden van de Aggama's en de Clanten zijn die weg zeker gegaan, want de families woonden

niet meer in Witmarsum (ze waren in het midden van de 18de eeuw uitgestorven), zodat ze hun borden konden redden. Ook de Aylva's woonden niet meer in Witmarsum en van de Hobbema's maar te zwijgen. Alleen hun zerken en namen zijn hier nog bekend. De mini-rouwbordjes zijn "opgehangen" in een ruitvorm, zoals ze hier en daar in de kerk te zien zijn.

Jelle C. Terluin.

Bronnen:

1. Stamboek Friese Adel, internetsite van Simon Wierstra.
2. De historie gaat door het eigen dorp , deel 1, bladz. 180-185 (geschiedenis Witmarsum) door A. Algra.
3. De Ommelander borgen en steenhuizen; Bedum (Alma) en Uithuizermeeden (Rensema), door Formsma, Luitjens en Pathuis.
4. Friens en de Van Sytzama's, door D.J. van der Meer.
5. It Beaken dec. 1969; artikel Conscriptio Exulum, door drs. J. Visser (tekst) en J.C. Terluin (illustraties).